

Egyetemi doktori (Ph.D.) értekezés tézisei

**Vált(ak)ozó olvasatok Johann Friedrich Herbart
pedagógiájának hazai recepciójában**

Bicsák Zsanett Ágnes

Témavezető: Prof. Dr. Brezsnay László

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program

Debrecen, 2014

1. A doktori értekezés előzményei és célkitűzései

A neveléstörténetnek és a neveléstudomány/pedagógia tudománytörténetének kiemelkedő alakja: Johann Friedrich Herbart (1776–1841). A szakma porosz pedagógusként, (kantiánus) filozófusként, illetve az asszociációs pszichológia megteremtőjeként, és ezáltal pszichológusként is emlegeti. Munkásságát az utókor 19 kötetben adta ki, amit követői saját tevékenységük nyomán népszerűsítettek és fejlesztettek tovább. A herbarti pedagógia vagy követői nyomán ismertté vált pedagógiai hagyomány: herbartizmus/herbartianizmus, herbarti paradigma, porosz pedagógia ma már széles körben ismert fogalmak, iskolagyakorlatok. Hatástörténetét tekintve Közép-Kelet-Európa esetében a neveléstudományt meghatározó szemlélete, számos országban a didaktikai eredményeinek alkalmazása, a nyugat-európai országokban és az Amerikai Egyesült Államokban, valamint Japánban (is) a tanárképzés herbarti elveken történő megszervezése emelhető ki.

A felsoroltak dacára a herbarti eredmények pozitív fogadtatását mégsem tekinthetjük folytonosnak. Míg a 19. század második felében követői akadtak, a szakma kutatói pedig felfigyeltek, addig a 20. század elején már nemcsak kritikai észrevételeket fogalmaztak meg a herbartianus eszmével szemben, hanem támadták, megbélyegezték, elutasították. Az új irányzatok felvirágzásával a herbarti pedagógiát elavult rendszerré, történeti emlékké nyilvánították. Az elutasítás második hulláma a II. világháborút követően vált jelentőssé. Herbart megítélése hosszú évtizedeken keresztül vitatott, vagy mellőzött kérdéssé vált, amiben csak az elmúlt évtizedek szakmai reflexiója (Benner, Coriand, Anhalt, Prange) hozott változást.

Magyarországon a felülvizsgálat szükségességére hazánk kiemelkedő kutató professzorai emlékeztettek a 2001. évi Országos Neveléstudományi Konferencia Herbart-szimpoziumán. A doktori értekezés e kutatási eredményekhez kapcsolódik.

A doktori értekezés célja, hogy 1. Ismertesse hazánk releváns Herbart-olvasatait az 1867-2001 közötti periódusban, s azokat lehetőség szerint csoportosítsa.

(Mivel a témában meglehetősen kevés szakirodalom jelent meg, ezért a pedagógusképzés tankönyvei, egyetemi jegyzetei és a Magyar P(a)edagógia c. folyóirat Herbartra vonatkozó utalásai, megállapításai jelentik a kiindulópontot.) 2. A primer forrásokra és a közelmúltban megjelent reflexiókra, úgy, mint Brezsnýánszky László, Mikonya György, Németh András, Pukánszky Béla, Kiss Endre, Vincze Beatrix tanulmányaira, illetve az aktuálisan elfogadott hazai megállapításokra (Fináczy 1932; Dénes 1979) és nemzetközi szakirodalomra (az Internationale Herbart Gesellschaft által elismert kutatási eredményekre) támaszkodva egy lehetséges, új Herbart-képet mutasson be. 3. A hermeneutika, illetve a recepcióelmélet megközelítésmódját a Herbart-olvasatok megértése kapcsán alkalmazza. 4. A dolgozat célja továbbá, hogy a herbarti pedagógiát támadók két jelentős csoportjának: a reformpedagógia és a szocialista pedagógia képviselőinek olvasatát megkérdőjelezze, s kijelentéseiket Herbart primer írásaival valamint az utóbbi évtizedek szakmai értékelésével vesse össze.

2. Alkalmazott módszerek, megközelítési módok

Az 1960-as évektől kezdődően az irodalomtudomány és a filozófia képviselői élénk vitát folytattak a tudományos megértés lehetőségeiről. A diskurzus résztvevői megkérdőjelezték az interpretációk objektivitását, s helyette a megértés, az értelmezés korlátaira mutattak rá. A történeti álláspontot érvényesítő kutatók szerint – mint amilyen Hans Robert Jauss is – a recepció meghatározott történeti időpontban, meghatározott társadalmi közegben itt és most formálódik. Ezek alapján a befogadás pillanatában az értelmezés egyúttal átértelmezés, a közölt információ átlényegítése. A kutató hitelessége azon múlik, hogy mennyiben tudatosítja és közli előfeltevéseit, a témához kapcsolódó korábbi megállapításokat.

A filozófiai diskurzus eredményeit a neveléstörténet kutatói is alkalmazzák. Jelen kutatás során a hermeneutika módszerével igyekszünk kiszűrni azokat a forrásokat, melyek az egyéni kutatómunka eredményei helyett csupán vélekedéseket fogalmaznak meg. Ez utóbbiakat egy új Herbart-kép kialakítása során nem tekintjük autentikus forrásoknak. De törekszünk

bemutatni azokat a forrásokat is, melyek a szakmai érvek/olvasatok ismeretében elfogadónak bizonyulnak, előzetes tudásunk részét képezik, Herbart-értelmezésünket meghatározzák.

Az olvasatok kialakításához, illetve az általunk relevánsnak és ma elfogadhatónak ítélt Herbart-felfogáshoz a neveléstörténet módszerei közül az alábbiakat alkalmazzuk: forrásfeltárás, szekunder irodalom vizsgálata, tankönyvek tartalomelemzése és hatásvizsgálata, a Magyar P(a)edagógia c. folyóirat szemlézése.

Forrásfeltárás: Mivel Herbart művei közül csak egyetlen könyvét fordították le magyarra, ezért a 21. század elején elfogadható Herbart-olvasat kialakítására elengedhetetlenek tartottuk a primer szövegek vizsgálatát. Német nyelven Herbart összes írása, levelezése Gustav Hartenstein, majd Karl Kehrbach, illetve Karl Kehrbach és Otto Flügel szerkesztésében érhető el. 1964-ben Herbart jelentős műveiből Walter Asmus ad válogatást, majd Asmus óta számos szöveggyűjtemény és a kiemelt szövegrészeket magyarázó leírások segítik a megértést. Elektronikus

formában az összes kötetet az Internationale Herbart Gesellschaft archívumában, illetve néhány kötet szkennert formában egyéb elektronikus tárhelyen is elérhető.

A források közül elsősorban Herbart levelezéseire, és Magyarországon kevésbé ismert Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet c. munkájára támaszkodunk, de több kijelentését, illetve a pedagógia rendszer felépítését ismertetjük más jelentős műveiből vett idézetek segítségével is.

Szekunder irodalom: Az értekezésben többször utalunk a szekunder irodalom kijelentéseire. A szekunder irodalomban német, angol, magyar nyelvű írások, doktori értekezések, könyvek, könyvfejezetek, monográfiák kapnak helyet. A német nyelvű irodalom között szerepelnek az Internationale Herbart Gesellschaft tagjainak 21. században megjelentett, témára vonatkozó kötetei, úgy mint Klaus Prange, Elmar Anhalt, Rotraud Coriand könyvei, a reformpedagógia kutatóinak reflexiói (Herman Nohl, Hermann Röhrs, Jürgen Oelkers, Dietrich Benner, Herwart Kemper, Winfrid Böhm, Ehrenhard

Skiera, Wolfgang Scheibe leírásai), továbbá az elmúlt években megjelentett, témában releváns publikációk, köztük Lothar Klinberg, Gerhard Müßener, Emil Müller, Peter Metz, Anreas Hoeschen, Lothar Schneider munkái. Az említett kutatók mellett továbbá említésre méltó Oleg Zajakin könyve Herbart orosz adaptációjáról, akinek megállapításai a herbarti pedagógia szocialista olvasatának felülvizsgálatához jelentenek kiindulópontot.

A felsorolt műveken túl értekezésünk részét képezik olyan a 20. században megjelentetett német nyelvű monográfiák, publikációk, melyeket az Internationale Herbart Gesellschaft releváns szakirodalomként tüntet fel. (Ezek között szerepelnek Walter Asmus, Dietrich Benner, Joseph Leonhard Blaß, Christain Caselmann, Erich Geißler, Josef Kühne monográfiái.)

Az angol szakirodalom a német nyelvű szakirodalom megállapításait egészíti ki. A tanárképzés történetének angol nyelvű összegző munkája (Harish Bansal tollából) megerősíti azt a feltevést, hogy Herbart tanárképzési gyakorlata az angolszász területeken is megtalálható. Johannes Bellmann tanulmányában Herbart

fogadtatásáról, illetve Dewey-nak Herbartot elismerő attitűdjéről olvashatunk. Allan Blyth a herbarti rendszer hiányosságára emlékeztet, Henry Macdonald Knox pedig a német kutatók állásfoglalását ismétli, mikor arról ír, hogy Herbart 1806 után megjelentett könyvei az első jelentős írásának, Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet. c. munkájának (1806) további magyarázataként foghatók fel.

Tankönyvek: Először az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár által elérhető tankönyvek tartalomelemzésére vállalkoztunk. A tankönyvek a pedagógusképzésben kiadott neveléstörténeti tankönyvek, egyetemi jegyzetek voltak. A tartalomelemzést követően a tankönyveket interpretációs különbségeik szerint csoportosítottuk, amit a disszertáció IV. fejezetében ismertetünk. A disszertációban így már kevésbé a tartalomelemzés eredményeire, mintsem a tankönyvek (és további források) hatására, az interpretációk különbségére helyezük a hangsúlyt. (A tartalomelemzés eredményeit korábbi német és lengyel nyelven publikáltuk, tovább hazai és nemzetközi konferencián ismertettük.) Az

értekezésben az értelmezések különbségeit 27 tankönyv bevonásával szemléltetjük. A kiválasztás során nem a statisztikai elemzésre, hanem az interpretációs trendek feltárására, a szakmai diskurzus nyomon követésére alkalmasnak ítélt forrásokat közöljük. A kiválasztott tankönyvek alapján a következő szerzők leírásait ismertetjük: Kiss Áron (1872), Lubrich Ágost (1876), Erdődi János (1900/1907), Molnár László (1900), Baló József (1905), Kóródy Miklós (1915); Oscar Browning (1907); Tóth Antal (1929); Fináczy Ernő (1934); Molnár Oszkár (1943); Németh Imre (1945); Sebes Gyula (1945); Vincze László (1949/1950); Faragó László – Kiss Árpád (1949); Niklai Ferenc (1951); Medinszkij (1951); Tanay Antal (1954); Konsztantinov – Medinszkij – Sabaeva (1959); Dénes Magda (1967); Komlósi Sándor (1981); Bajkó Mátyás – Vaskó László (1985); Bereczki Sándor (1988); Tóth Gábor (1990); Boros Dezső (1987/1993); Fehér Erzsébet (1991); Lázár Tibor (1992); Pukánszky Béla (1992).

Magyar P(a)edagógia c. folyóirat Herbart-hivatkozásai:

A Magyar Pedagógia a neveléstudomány szakértőinek első lapja volt. Jogelődje a Magyar Paedagógiai Társaság

által 1892-ben elindított Magyar Paedagógia volt, ami 1947-ig, megszakítás nélkül közölt írásokat. A lap 1949-ben új helyesírású címmel: „Magyar Pedagógia” néven folytatta működését, de az 1949-ben, majd az 1950-ben megjelentetett évfolyamait követően 1961-ig politikai okok miatt szüneteltette működését. 1961-től a MTA Pedagógiai Bizottságának lapjaként közli számait. A lap megjelenésének széles időintervalluma/folytonossága, valamint folyóirat jelentősége miatt a Magyar P(a)edagógia szemlészését célkitűzésünk szempontjából megfelelőnek ítéltük. A folyóirat Herbart-hivatkozásait repertórium kiadások teszik ellenőrizhetővé. Mivel a repertórium kifejezetten a Herbart-témájú tanulmányokat közöli, így a folyóirat szemlészése során a Herbart-utalások megjelenésének is helyet adunk.

A dolgozat felépítése: A doktori disszertáció hét nagy (római számokkal jelzett) tartalmi egységre osztható. Az egységek további fejezetekre és alfejezetekre tagolódnak. Az I. részben a témaválasztás indoklása, a téma jelentősége áll. A II. rész a kutatás jellemzőit: herbarti pedagógia, illetve Herbart kapcsán megjelenő fogalmak magyarázatait, az elméleti kereteket, majd a kutatás

célkitűzését, módszereit, hipotéziseit ismerteti. A III. részben az 1867 és 2001 között megjelenő tankönyvek és a Magyar P(a)edagógia Herbart-olvasatait igyekszünk csoportosítani. Az értelmezések között a folyóiratok és tankönyvek mellett egy-egy releváns szakirodalmi olvasat is megjelenik. Az olvasatok leírásával tudatosítjuk az általunk felismert Herbart-megítéléseket, hogy ezek ismeretében egy új, a szakmai kritériumok alapján is elfogadható Herbart-értelmezést adjunk. (Amennyiben ezt nem tennék meg, akkor ezek a megítélések továbbra is tudattalanul befolyásolnák következtetéseinket.)

Kutatásunk során a következő interpretációs síkokat különböztetjük meg a kiegyezéstől 2001-ig: 1. A herbarti pedagógia ellentmondásos fogadtatása a 19. század második felében. 2. Ezt követi az az interpretáció, ahol Herbart, a pszichológia és az etika megújítójaként, a tudományos pedagógia kidolgozójaként jelenik meg. 3. Az elismerést követően, az új pszichológiai kutatások fényében viszont már egyre többen figyelnek fel a herbarti pszichológia és etika kritikus pontjaira. 4. A kritika végül támadásba fordul, s a 20. század első

évtizedeiben a herbarti pedagógia elavult rendszerré válik az új (reform)pedagógiai irányzatok mellett. 5. A közösségi nevelés képviselői a herbarti pedagógiát individualistának látják, 6. míg a második világháborút követően számos tankönyvíró burzsoá pedagógusnak bélyegezi. 7. Ismertetünk olyan olvasatot is, ahol Herbartot nem reakciós, de kegyetlen nevelőként/gondolkodóként tüntetik fel. 8. És van, ahol Herbart tekintélyelvű, reakciós pedagógus képében válik ismertté. 9. A hazai monográfia születésével ismét egy szakmai (objektív) olvasat kísérletére találunk példát. A monográfiát követően mégsem ez a törekvés válik általánossá, hiszen a leírások során ismét felfedezhetjük az előző évtizedek jelzőit. 10. A következő interpretációs sík a korábbi olvasatokban előforduló kijelentések sajátos szintézisét jelenti. 11. 1992-től, az előző csoporttól viszont már elkülönülnek azok a szerzők, akik újat keresnek a herbarti pedagógiában. 12. A 21. század elején pedig a szakma már egy új interpretáció kialakítására törekszik.

Az értekezés IV. részében a saját olvasatunk primer szövegekre, a nemzetközi szakirodalomra, illetve azokra

a hazai reflexiókra támaszkodik, melyek az egyéni kutatómunka eredményeit ismertetik, s nem a sablonos megítéléseket viszik tovább. Az általunk elfogadott olvasatot követően az V. és VI. rész pedig saját koncepcióinkból kiindulva értelmezések két markáns olvasatát: a reformpedagógia és a szocialista pedagógia kritikáit ágyazza új kontextusba, hogy rávilágítson, a jelentős különbségek ellenére a herbarti pedagógia és támadói felfogása között egyezések is kimutathatóak. Az értekezést az VII. rész zárja, ahol még egyszer kiemeljük a legfontosabb kutatási eredményeket, tapasztalatokat, s levonjuk a kutatás keretén belül született következtetéseket.

3. Az értekezés tudományos eredményei

A kutatás során rendszereztük az 1867 és 2001 között jelentőssé vált hazai Herbart-interpretációkat. Az értelmezések ismertetésével egyértelművé tettük a reflexiók hasonlóságait és a különbségeit. Rámutattunk a kutatás eredményeinek és a tankönyvi leírásoknak összefüggésére, az időről időre megújuló kijelentések,

vagy éppen visszatérő olvasatok jelentőségére. Az értekezés új tudományos eredménye, hogy felismertük, a jelenleg is a köztudatban élő Herbart-képet milyen olvasatok előzték meg, milyen leírásokhoz vezetőek vissza a Herbarthoz társuló sokszor sematikus jelzők, a tankönyvekben, s olykor a szakmai lapokban is megjelenő általános kijelentések.

Az általunk ismertetett olvasatok az alábbi összefüggések nyomán érthető és jelentős.

1. A tankönyvekben megjelenő ellentmondásos fogadtatás alapvetően az egymással polemizáló szakmai álláspontok, meggyőződések különbségét jelzik. A 19. század második felében még mindig meghatározóak voltak azok az eszmék, melyek a 19. század elején megjelentek. (Köztük pl. Milde katolikus neveléstana). Az 1870-es évek (elsősorban) osztrák tanügyi reformjai nyomán, az Organisationsentwurf bevezetését követően, továbbá Kármán Mór úttörő tevékenységének hatására egyre szélesebb körben is ismertté, a szakmai körökben a kutatás tárgyává válik a herbarti pedagógia. Lubrich és Kármán vitája tükrözi a régi és az új összeütközését, az állami felügyelet megerősödését, az értékek

átrendeződését, s mindazt a feszültséget, mely a dualizmus kezdeti évtizedeit jellemezte. Korunk Herbart megértése szempontjából ez az időszak azért jelentős, mert Herbart a tudományos diskurzus részévé válik.

2. Kármán munkássága nyomán a herbarti pedagógia szélesebb körben is ismertté lesz. A herbarti eszme nemcsak a gimnáziumi reformok, de a tanárképzés kialakítása során is számottevő, sőt a Herbart-(Ziller)-féle koncentráció elve a népiskolai tantervben is megjelenik. A kutatók felfedezik a herbarti pedagógia erényeit. Herbart a 20. század eleji tankönyvekben úgy jelenik meg, mint számottevő pedagógiai gondolkodó. Hogy Herbartot ma rendszeralkotó pedagógusként, jelentős pedagógiai gondolkodóként tárgyaljuk, továbbá, hogy tudományos érdemei között az erkölcsi képzés jelentőségét emeljük ki, ennek a reflexiónak köszönhető.

3. A 20. század elejétől a szakma az új pszichológiai kutatások fényében a herbarti pszichológia és etika vitatható pontjaira is rámutatnak. Herbart érdemei mellett a rendszer hiányosságairól, illetve kijelentései támadhatóságáról olvashatunk. A kísérleti pszichológia eredményei tükrében a herbarti pedagógiát

intellektualisztikusnak és mechanikusnak találják. Kritizálják, hogy Herbart a gyerekeket keveset cselekedtetni, testi fejlődésükre nem fordít megfelelő figyelmet. A reformirányzatok tükrében a herbarti nevelés problémás kiindulópontja, hogy nem állítja pedagógiájának középpontjába a gyereket, nem veszi figyelembe a gyerek egyéni fejlődését, pszichológiai sajátosságait. A felsorolt kritikai érvek korunk leírásaiból sem hiányzik, a herbarti pedagógia értékelését e szűrőn keresztül végzi.

4. A két világháború között – elsősorban Fináczy nyomán – a herbarti pedagógia részletes leírása mellett Herbart érdemeinek és kritikai reflexióinak kiemelésével is találkozunk. Fináczy alapos kutatómunkát folytat, objektív leírásra törekszik. Fináczy leírásának érdeme, hogy visszatér a primer forrásokhoz, s a megelőző évtizedek elismerő és kritikai megjegyzését felülvizsgálja. Fináczyt követően a későbbi évtizedek kutatói is Fináczyhoz hasonlóan járnak el. Herbart primer forrásait vizsgálják, s számolnak a megelőző évtizedek Herbart-megítéléseivel.

5. Az 1940- es években a közösségi nevelés képviselői nemcsak a reformpedagógusokat, de Herbartot is individualistának találják. Az olvasat bemutatásával egy olyan Herbart- értelmezést mutatunk be, ami a rendszerváltást követően, korunk Herbart-megítéléséből már hiányzik.

6. Az individualista pedagógusképhez hasonlóan ma már szintén keveset olvashatunk a szocialista időszak burzsoá Herbart-képéről. Herbart mint az állami érdekek kiszolgálója, még ma is visszatérő megállapítás, de úgy mint burzsoá- vagy mint retrográd pedagógus, sehol sem szerepel.

7. Medinszkij 1951-es írásában Herbart nem olvashatunk burzsoá jelzőről. Medinszkij miközben visszatér egy „objektív” Herbart-képhez, ahol az erényeket és a kritikai észrevételeket egyaránt közli, Herbartot úgy mutatja be – nyilvánvalóan a reformpedagógiai kritikát torzítva – mint aki szándékosan nem figyel a gyermekek lelki fejlődésére. A szerző által egy kegyetlen Herbart-kép rajzolódik ki előttünk. Ma már a hazai olvasatok Medinszkij leírását enyhítik, s a kegyetlen pedagógus helyébe a tekintélyelvű Herbart-képet állítják.

8. Az 1950-es évek végén megjelenő olvasat összekapcsolja Medinszkij szigorú Herbart-felfogását a burzsoá olvasattal. Itt is, mint ahogy más olvasatokban, Herbart úgy jelenik meg, mint jelentős pedagógus, de nevelési elképzelése semmiképpen sem követendő példaként jelenik meg. Az elítélő hangnem a kor sajátosságából fakad, s nemcsak Herbartra, de más jelentős pedagógiai irányzatra is vonatkozik. Az, hogy korunk jellemző Herbart-megíteléséből a tekintélyelvű pedagóguskép nem hiányozhat, azt ennek az időszaknak megállapításához csatolhatjuk.

9. Az 1970-es években neves kutatók emlékeztetik arra a szakmát, hogy elérkezett el az idő a neveléstörténet klasszikusainak objektív megértésére, az új monográfiák elkészítésére. Dénes Magda monográfiája a korjelentős neveléstörténeti alkotása, Herbart pedagógiájának megértésére vállalkozik. A monográfia kiadását követően ugyanakkor a könyv recenziójában olvashatjuk, hogy valószínűsíthetően a monográfia sem bizonyul elégségesnek ahhoz, hogy ezek után többen érdeklődjenek Herbart primer forrásai iránt.

10. A rendszerváltást követően úgy találtuk, hogy olyan Herbart-olvasat válik általánossá, mely a korábbi (s általunk eddig 9 olvasatban ismertetett) reflexiók szintézise úgy, hogy elhagyja a tipikus szocialista kijelentéseket, illetve azokat a jelzőket, amiket nemcsak Herbartra, de további pedagógiai irányzatok megítélésére is alkalmaztak. Ezek alapján Herbart jelentős pedagógus, rendszeralkotó gondolkodó, a pedagógia tudományos megalapozója. Jelentősége továbbá az erkölcsi nevelés tekintetében emelkedik ki, de ma már számos megállapítása nem igazolható. Alapvetően egy elavult rendszer képviselője, aki intellektualisztikus pedagógiát, mechanikus pszichológiát alkotott. A gyerekek testi nevelésére, de gyermekek pszichikai sajátosságaira sem fordított figyelmet. Tekintélyelvű pedagógus, ami többek között az oktató-nevelő munka során a tanár-diák alá-fölé rendeltségében nyilvánul meg.

11. A fentiek miatt külön említésre méltónak és elismerendőnek tartjuk azokat az interpretációkat, akik a herbarti pedagógia tekintetében új eredményre jutottak. Itt soroltuk fel Pukánszky Béla, Lázár Tibor és Fehér Erzsébet eredményeit.

12. A 21. század kutatói kérdésfeltevései és eredményei az új értelmezési sík kialakítását feltételezik. E kutatói párbeszédhez az értekezésben rögzített megállapításokkal kapcsolódunk.

Úgy véljük, egy új Herbart-kép kialakításakor támaszkodhatunk a hazai szakmai reflexiókra. Itt elsősorban Fináczy Ernő és Dénes Magda kutatómunkáját emeljük ki, de továbbra is jelentősnek tartjuk azokat az általunk is ismertetett hazai könyveket, könyvfejezeteket, s tanulmányokat, akik szakmai vizsgálódásukkal a primer művek megértésén fáradoztak, továbbá időről időre felismerték egy adott időszak Herbart-képének újraértékelésének szükségességét. A hazai Herbart-kép jelenleg elfogadható kereteit ezen szakmai vizsgálódások, megállapítások jelentik. A disszertáció során a felsorolt hazai eredmények mellett új megállapításokra jutottunk.

Megkérdőjeleztük a leírásokban a visszatérő rendszerteremtő pedagógus-képet. A kutatásunk szerint így bár továbbra is számon tarthatjuk rendszeralkotó pedagógusként, de talán pontosabb, ha azt mondanánk, hogy rendszeralkotásra törekvő pedagógus volt.

Pedagógiájának jelentősége nem is annyiban a rendszerében, mint inkább a pedagógia felépítésében, a tudományos fogalmak megalkotásában kereshető.

Herbartot a legtöbb kritika az oktatáselmélet és az erkölcsi képzés területén érte. A tankönyvekből, s hasonlóképp a szakmai diskurzusból hiányzik a képzés elméletének világos összefüggése: a képzés célja, hogy a gyerekek nyitottá váljanak, hogy létrejöjjön a sokoldalú érdeklődésük. Majd mikor megtörténik a széleskörű tájékozottságuk (a világ esztétikai ábrázolásán keresztül), akkor beszélhetünk erkölcsi döntésről, amit nem a tanár, hanem amit a növendék hoz meg.

Az ismertetett Herbart-képet már saját olvasatunk felől kérdőjeleztük meg a szocialista és a reformpedagógiai olvasatot. Herbart feljegyzései a Steiger családban, *Über Erziehung unter öffentlicher Mitwirkung* (1810), *Bemerkungen über einen pädagogischen Aufsatz des Predigers Zippel* (1814), *Über das Verhältnis der Schule zum Leben Vorgelesen in der Deutschen Gesellschaft zu Königsberg am Krönungstage, dem 18. Januar 1818. c. műveiben* és további írásaiban, Herbart nevelői érzékenységéről, a

gyermek egyéniségének számbavételéről győződünk meg. A primer források alapján a reformpedagógia, valamint a szocialista pedagógia támadásai így már nem is feltétlen Herbart, de a II. fejezet fogalmi magyarázatában ismertetett herbartianizmus, illetve Herbart-paradigma felől érthető meg.

Herbart pedagógiájának vizsgálatával pedig arra jutottunk, hogy Herbart olyan általános elveket fogalmazott meg, melyeket a mai napig minden nevelőnek szükséges végiggondolnia, ha eredményes oktatói munkát szeretne végrehajtani. Az a tény, hogy ő maga kérdéseit másképp válaszolta meg, mint a később kritikát megfogalmazó reformpedagógia és szocialista pedagógia, az nem jelenti azt, hogy az említett két felfogás, vagy a herbarti kérdésekre más választ adó pedagógiai irányzatok Herbartot – legalább a kérdésfeltevésükben – ne követték volna.

Iktatószám: DEENKÉTK/314/2014.
Tételszám:
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Bicsák Zsannett Ágnes
Neptun kód: G8MOPW
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészlet(ek) (3)

- Bicsák Zs.Á.:** A herbarti pedagógia és a reformpedagógiai elvek szembeállításának problémája.
In: Határtalan oktatáskutatás : Tanulmányok a 75 éves Kozma Tamás tiszteletére. Szerk.: Ceglédi Tímea, Gál Attila, Nagy Zoltán, DE Felsőokt. Kut. és Fejleszt. Közp., Debrecen, 177-187, 2014. ISBN: 9789630891462
- Bicsák Zs.Á.:** Arról, hogy Herbart szerint hogyan tanítja Pestalozzi gyermekeit.
In: Kutatás és képzés : In honorem Orosz Gábor. Szerk.: Brezsnjányszky László, Fenyő Imre, Élmény '94 Bt, Debrecen, Nyíregyháza, 7-18, 2010. ISBN: 9789638805256
- Bicsák Zs.Á.:** Miért Herbart?
In: Felszántatlan területeken. Szerk.: Fenyő Imre, Rébay Magdolna, Csokonai kiadó, Debrecen, 25-37, 2010. ISBN: 9789632602257

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészlet(ek) (1)

- Bicsák, Zs.Á.:** Die Herbart-Rezeption in Ungarn im Lichte von Lehrbüchern.
In: Erziehung und Bildung in politischen Systemen. Hrsg.: Elmar Anhalt, Dariusz Stepkowski, Edition Paideia, Jena, 183-202, 2012. ISBN: 9783943609714

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
PUBLIKÁCIÓK

Magyar nyelvű tudományos közlemény(ek) hazai folyóiratban (7)

5. **Bicsák Zs.Á.**: Johann Friedrich Herbart pedagógiai rendszere.
Szkhologion. 12 (1), 107-115, 2014. ISSN: 1785-0479.
6. **Bicsák Zs.Á.**: Johann Friedrich Herbart elképzelése a nevelés céljairól és eszközeiről.
Pedagóg. Műh. 37 (1), 15-22, 2012. ISSN: 0133-8951.
7. **Bicsák Zs.Á.**: A herbarti koncepció a 19. század pedagógiai törekvései között.
Neveléstörténet. 8 (1-2), 31-50, 2011. ISSN: 1785-5519.
8. **Bicsák Zs.Á.**: Herbart mint lehetséges hivatkozási pont: Egy hipotézis felállítása.
Educatio. 20 (1), 117-122, 2011. ISSN: 1216-3384.
9. **Bicsák Zs.Á.**, Szabó A.É.: Adalék Herbart etikájához II..
Juvenilia. 2, 48-59, 2008. ISSN: 1788-6848.
10. **Bicsák Zs.Á.**: Herbart munkásságának jelentősége a pedagógia tudományos emancipációja érdekében.
Képz. Gyak. 5 (4), 91-97, 2007. ISSN: 1589-519X.
11. **Bicsák Zs.Á.**, Szabó A.É.: Adalék Herbart etikájához.
Mester Tan. 4 (15), 121-130, 2007. ISSN: 1785-4342.

Idegen nyelvű tudományos közlemény(ek) külföldi folyóiratban (1)

12. **Bicsák, Zs.Á.**: Recepcja pedagogiki Herbarta na Węgrzech w świetle podręczników akademickich.
Forum Pedagogiczne. 2, 165-188, 2012. ISSN: 2083-6325.

Magyar nyelvű konferencia közlemény(ek) (1)

13. **Bicsák Zs.Á.**: A szellemtudományi kutatás alapjáról, történeti szemléletről
In: Interdiszciplináris pedagógia és az eredményesség akadályai. Szerk.: Kiss Endre, Buda András, Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, Debrecen, 332-338, 2008. ISBN: 9789634731658

További Közlemények

Magyar nyelvű könyvrészlet(ek) (8)

14. Kissné Rusvai J., **Bicsák Zs.Á.**: Adalékok a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola és a Tanítóképző Intézet fúziójához.
In: Ötvenéves a pedagógusképzés a Nyíregyházi Főiskolán. Szerk.: Brezsnyánszky László, Vincze Tamás, Nyíregyházi Főiskola Bessenyei Könyvkiadója, Nyíregyháza, 55-68, 2013. ISBN: 9786155097768
15. **Bicsák Zs.Á.**, Kissné Rusvai J.: A főiskola névválasztása.
In: Ötvenéves a pedagógusképzés Nyíregyházán. Szerk.: Brezsnyánszky László, Vincze Tamás, Nyíregyházi Főiskola Bessenyei Könyvkiadója, Nyíregyháza, 83-98, 2013. ISBN: 9786155097768
16. **Bicsák Zs.Á.**: Övönöképzés a nyíregyházi főiskolán.
In: Ötvenéves a pedagógusképzés a Nyíregyházi Főiskolán. Szerk.: Brezsnyánszky László, Vincze Tamás, Nyíregyházi Főiskola Bessenyei Könyvkiadója, Nyíregyháza, 69-82, 2013. ISBN: 9786155097768
17. **Bicsák Zs.Á.**, D. Farkas C.: Szabadegyetem a "Dolomitok kapujában".
In: Kisebbségi felsőoktatás és a Bologna-folyamat. Szerk.: Kozma Tamás, Pataki Gyöngyvér, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 179-196, 2011. ISBN: 9789633181089
18. Polonyi T., D. Farkas C., **Bicsák Zs.Á.**, Juhász A.: Területi autonómia - nyelvpolitika - tobbnyelvű egyetem Dél-Tirolban.
In: Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus. Szerk.: Juhász Erika, Center for Higher Education Research and Development, Debrecen, 78-82, 2010.

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
PUBLIKÁCIÓK

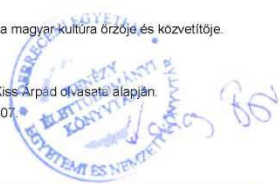
19. Bajusz B., **Bicsák Zs.Á.**, Brezsnýánszky L., Erdeiné Nyilas I., Fenyő I., Vargáné Nagy A.: A Debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének egykori sikeres iskolája.
In: Új kutatások a neveléstudományokban : hatékony tudomány, pedagógiai kultúra, sikeres iskola : VIII. Országos Nevelésügyi Konferencia, Budapest, 2008.11.13-15. Szerk.: Kozma Tamás, Perjés István, MTA Pedagógiai Bizottsága, Budapest, 212-224, [2009]. ISBN: 9789635034017
20. **Bicsák Zs.Á.**: Rendszerváltás vagy intézményfenntartó-váltás? Kié lett a debreceni tanítóképzés?
In: Professori Salutem : Tanulmányok a 70 éves Kozma Tamás tiszteletére. Szerk.: Bajusz Bernadett, et al., Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen, 241-257, 2009. ISBN: 9789634732730
21. **Bicsák Zs.Á.**: Eredményes diákok, sikeres tanítványok.
In: Gyakorlógimnázium a Simonyi úton. Szerk.: Brezsnýánszky László, Fenyő Imre, Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, Debrecen, 122-135, 2009. ISBN: 9789634733430

Idegen nyelvű hazai könyvrészlet(ek) (1)

22. **Bicsák, Zs.Á.**: Differences between public and church-maintained universities based on the study of mission statements of five universities in post-socialist countries.
In: Religion and values in education in Central and Eastern Europe. Ed.: Pusztai Gabriella, CHERD, Debrecen, 175-183, 2008. ISBN: 9789634731030

Magyar nyelvű közlemény(ek) hazai folyóiratban (3)

23. **Bicsák Zs.Á.**, Szabó A.É.: Teremtő ember - teremtő képzelet - teremtő gépezet.
Pedagóg. Műh. 35 (1), 5-17, 2010. ISSN: 0133-8951.
24. **Bicsák Zs.Á.**: A Szentegyházi Gyermekfilharmónia mint a magyar kultúra őrzője és közvetítője.
Mester Tan. 5 (19), 33-39, 2008. ISSN: 1785-4342.
25. **Bicsák Zs.Á.**: Pedagógiai reflexió az ember lényegéről Kiss Árpád olvasata alapján.
Új Pedagóg. Szle. 58 (2), 3-11, 2008. ISSN: 1215-1807.

DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
PUBLIKÁCIÓK

Magyar nyelvű konferencia közlemény(ek) (1)

26. **Bicsák Zs.Á.**: "A neohumanista Johann Friedrich Herbart".

In: A II. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) konferencia kiadványa. Szerk.: Kerekes Benedek, Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 121-125, 2009. ISBN: 9789639909199

A DEENK a Jelölt által az IDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2014.09.29.

Cím: 4032 Debrecen, Egyetem tér 1. • Postacím: 4010 Debrecen, Pf. 45. • Tel.: (52) 518-600
E-mail: publikaciok@lib.unideb.hu • Honlap: lib.unideb.hu